

ระบำนันทประเทวปฐา

วิทยาลัยนาฏศิลปจันทบุรี

นายเจษฎาภรณ์ เอี่ยมอุไร

นายทรัพย์สถิต ทิมสุกใส

นางสาวอัชฌายะ ตรีสมุทร

นายพงศธร สุธรรม

นางสาวสุตาภัทร พัวสวัสดิเทพ

นายปีติกร เทียนจีน

นายไพรัตน์ แสงทอง

บทนำ

จังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงในระดับต้น ๆ ของประเทศไทย เป็นที่รู้จักของคนในประเทศ ทางด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรความหลากหลายทางธรรมชาติ เป็นแหล่งผลิตอาหารและผลไม้ที่มีชื่อเสียง อีกทั้งยังเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ยาวนานหลายยุคสมัย อาทิ ประวัติศาสตร์การกอบกู้เอกราชของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ชาติพันธุ์ชนชาวช่องซึ่งเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิมของจังหวัดตราด ระยอง และจันทบุรี รวมถึงประวัติศาสตร์ร่องรอยอารยธรรมขอมโบราณที่ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี ณ โบราณสถานเมืองเพนียด เป็นต้น

โบราณสถานเมืองเพนียด (เมืองควนคราบุรี) หรือ “เมืองจันทราปุระ” ปรากฏร่องรอยอารยธรรมขอมโบราณในยุคสมัยอาณาจักรเจนละ ซึ่งมีวิวัฒนาการความเจริญที่รุ่งเรืองในราวพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๔ เมืองเพนียดมีฐานะเป็นเมืองทำการค้าขายที่มีความสำคัญต่อแคว้นเจนละ และมีเนื้อที่ประมาณ ๑,๕๐๐ ไร่ โดยมีจุดศูนย์กลางของชุมชนอยู่ ณ วัดทองทั่ว ตำบลพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี จรดเทือกเขาสะระบาป ทำให้ในพื้นที่ดังกล่าวถูกค้นพบโบราณสถานและโบราณวัตถุมากมายที่สามารถยืนยันถึงความเป็นเมืองที่มีความเจริญเมื่อครั้งอดีตกาล อาทิ หินศิลาจารึกหลักที่ ๕๒ สิงห์ทวารบาล ฐานหินศิวิลิ่งค์ ศิลาแลง ตำนานเรื่องพระนางกาไว และทับหลังต่าง ๆ โดยเฉพาะทับหลังแบบถาราบรีวัตที่มีความเก่าแก่ที่สุดในประเทศ บาราย และรูปปั้นเทวรูปพระหริหระแบบพนมดา ซึ่งจากหลักฐานโบราณคดีดังกล่าวแสดงถึงอิทธิพลคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูซึ่งปรากฏอยู่ในเมืองเพนียดอย่างชัดเจน ซึ่งโบราณสถานเมืองเพนียดมีนักโบราณคดีและนักวิชาการรวมถึงนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สันนิษฐานตรงกันว่าสร้างขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมตามหลักคติของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ตามแนวคิดที่ว่า

“กษัตริย์ขอมนิยมสร้างศาสนสถาน ปราสาทหรือเทวาลัย เพื่อให้ประชาชนได้ทำการเคารพบูชา และอีกนัยหนึ่งคือการบ่งบอกถึงความยิ่งใหญ่ในการแผ่ขยายอำนาจอาณาจักรของตนเองปราสาทหินและศาสนสถานต่าง ๆ พบได้ทั่วไปในประเทศไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ซึ่งเป็นกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งจะได้รับอิทธิพลและวัฒนธรรมประเทศอินเดียทั้งสิ้น” (กรมศิลปากร, ๒๕๓๘, น. ๑๙)

ซึ่งการนับถึงศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ของเมืองเพนียดสันนิษฐานว่า มี ๒ นิกาย คือ ไศวะนิกาย และไวษณพนิกาย จากการขุดตรวจโบราณสถานเมืองเพนียด ปรากฏ เทวรูปพระหริหระ และสันนิษฐานว่า ใจกลางเมืองเพนียดน่าจะเป็นเทวสถานทีประดิษฐานเทวรูป “พระหริหระ” ซึ่งเป็นเทวรูปที่มีลักษณะรวมกันระหว่างพระศิวะและพระนารายณ์



ภาพที่ 1 เทวรูปพระหริหระ ศิลปะสมัยพนมดง

ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

โดยมีอัตลักษณ์เฉพาะ คือ ซีกขวาของพระหริหระเป็นพระศิวะและซีกซ้ายเป็นพระนารายณ์ ซึ่งศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล กล่าวถึงลักษณะของพระหริหระ ว่า “ซีกขวามือของเทวรูปจะเป็นพระศิวะ ดูจากการไว้ผมทรงรวบยกสูงแบบนักบวช เรียกว่า ชฎามงกุฏ อันแสดงปฏิมานวิทยาของพระศิวะที่เป็นนักบวช ส่วนอีกด้านจะเป็นพระนารายณ์ คือ การสวมหมวกทรงกระบอกหมวกที่เป็นสัญลักษณ์ของวรรณะกษัตริย์ ส่วนใบหน้าจะเป็นหน้าเดียว” (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ๒๕๓๙, น. ๒๕๓) ซึ่งจากการศึกษาพิธีกรรมที่มีความสอดคล้องกับพระหริหระและพิธีกรรมการบูชาเทพเจ้า พบว่าขั้นตอนการบูชาเทวรูปหรือพิธีกรรมการบูชาเทพเจ้า มีข้อปฏิบัติในการเข้าประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ในการบูชานั้นมีความเชื่อว่า ต้องสละทั้งของมีค่า และตัดแล้วซึ่งกิเลส มีความเชื่อว่าผู้ที่เข้าประกอบพิธีกรรมต้องชำระล้างร่างกายและจิตใจให้บริสุทธิ์ นุ่งขาวห่มขาว ชาวอินเดียหรือชาวฮินดูในอดีตมีความเชื่อในเรื่องของการใช้ไฟในการบวงสรวงบูชาเทพเจ้าเพราะเชื่อกันว่าไฟจากกองไฟนั้นจะลอยขึ้นไปถึงเทพเจ้าและเมื่อเทพเจ้าเห็นควันไฟนั้นก็ประทานพรให้ตามคำขอของผู้ขอพร และในการประกอบพิธีกรรมนั้นจะมีนักบวชซึ่งในศาสนาพราหมณ์ฮินดูเรียกนักบวชนี้ว่าพราหมณ์ ที่จะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และสอนคำสอนบทสวดให้แก่สาวกทั้งหลายโดยในพิธีกรรมนั้นผู้เข้าร่วมพิธีจะต้องอยู่ในอากัปกริยาที่สำรวม ทั้งร่างกาย วาจา และจิตใจ (เชษฐ ติงสฤษดิ์.สัมภาษณ์, ๒๒ ตุลาคม

๒๕๖๓) ซึ่งมีความสอดคล้องจารึกเพนียด ที่กล่าวถึงการถวายข้าราชบริพารและพิธีพลีกรรม อันหมายถึง พิธีกรรมบูชาเทพเจ้าซึ่งมีระเบียบขั้นตอนของพิธีกรรม ประกอบด้วย

- 1) การชำระล้างร่างกายให้มีความสะอาดบริสุทธิ์ก่อนการเข้าสู่เทวสถาน
- 2) การสวดมนต์บูชาและขอพรจากเทวรูปด้วยเสียงอันเบา
- 3) การบูชาถวายควันไฟและประโคมดุริยางค์ ในการบวงสรวงบูชาเทพเจ้าเพื่อให้พระองค์ประทานพรให้

จากการศึกษา เอกสาร ตำรา จารึกและสื่อสิ่งพิมพ์ รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มีความเชื่อมโยงกับโบราณสถาน เมืองเพนียด และพิธีกรรม การบูชาพระหริหระ วิทยาลัยนาฏศิลป์จันทบุรี จึงได้รวบรวมองค์ความรู้และสารัตถะข้อมูลต่าง ๆ นำมาประกอบสร้างเป็นผลงานการแสดงสร้างสรรค์ชุด จันทประเทวบูชา ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ของโบราณสถานเมืองเพนียด อันเป็นสมบัติที่ทรงคุณค่าประจำท้องถิ่นและของชาติไทย อีกทั้งยังเป็นการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเผยแพร่ภูมิหลังที่เกี่ยวข้องเนื่องโบราณสถาน เมืองเพนียด ของจังหวัดจันทบุรีให้เป็นที่รู้จักเป็นวงกว้าง และประการสุดท้ายการสร้างสรรคการแสดงชุดนี้สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมชาวจันทบุรีและชาวไทยได้อีกด้วย เช่น การนำไปแสดงในโอกาสต่าง ๆ และการแสดงแสงเสียงเชิงประวัติศาสตร์ เป็นต้น โดยคณะผู้สร้างสรรค์ได้อธิบายสารัตถะข้อมูลรายละเอียดตามประเด็นหัวข้อดังต่อไปนี้

แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่มีความเชื่อมโยงกับโบราณสถานเมืองเพนียดและพิธีกรรมการบูชาพระหริหระ คณะผู้สร้างสรรค์ผลงาน มีแนวคิดที่จะนำเสนอการแสดงที่มาจากขั้นตอนพิธีพลีกรรมที่ใช้ประกอบการบูชาเทพเจ้า (พระหริหระ) ตามจารึกเพนียด ประกอบด้วย การชำระล้างร่างกายให้มีความสะอาดบริสุทธิ์ก่อนการเข้าสู่เทวสถาน การท่องมนต์บูชาและขอพรจากเทวรูปพระหริหระด้วยเสียงอันเบา การบูชาควันไฟและประโคมดุริยางค์ ในการบวงสรวงบูชาเทพเจ้าเพื่อให้พระองค์ประทานพร นำมาสร้างสรรค์เป็นการแสดง ชุด จันทประเทวบูชา โดยมีนิยามความหมาย ดังนี้

จันทประ	หมายถึง	เมืองเพนียด จังหวัดจันทบุรี
เทวะ	หมายถึง	พระหริหระ
บูชา	หมายถึง	การบูชาด้วยพิธีพลีกรรม

ดังนั้นการแสดง ชุด จันทประเทวบูชา จึงมีความหมาย หมายถึง การบูชาพระหริหระของเมืองเพนียด

จุดมุ่งหมายของการสร้างสรรค์ผลงาน

การสร้างสรรค์การแสดงชุด ระบายจันทบูรเทวบูชา นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ ใช้ประกอบการแสดงแสงและเสียง (Light and sound) ของโบราณสถานเมืองเพนียด และเพื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์โบราณสถาน เมืองเพนียด ของจังหวัดจันทบุรี ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างต่อไป

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน

การสร้างสรรค์การแสดงชุด ระบายจันทบูรเทวบูชา คณะผู้สร้างสรรค์ มีกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยได้ศึกษาข้อมูลเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานเมืองเพนียด รวมถึงพิธีกรรมการบูชาเทพเจ้า ตลอดจนสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในด้านประวัติศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย และผู้เชี่ยวชาญด้านดุริยางค์ไทย รวมถึงการนำหลักการ แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ นำมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์การแสดง โดยจำแนกออกเป็นหัวข้อดังนี้

๑.รูปแบบของผลงาน

เป็นรูปแบบการแสดงสร้างสรรค์แนวอนุรักษ์ นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมบูชาพระหริหระของเทวสถานเมืองเพนียด ประกอบด้วยช่วงของการแสดง 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ ๑ ศานติ การชำระล้างร่างกายให้มีความบริสุทธิ์ก่อนเข้าสู่พิธีกรรมการทอการแสดงในช่วงนี้เป็นช่วงที่ขบวนเหล่าพราหมณ์และบุคคลชั้นสูงจะทำการชำระล้างร่างกายให้มีความสะอาดก่อนเข้าสู่เทวสถานเพื่อบูชาพระหริหระ

มนตร์เพื่อบูชาและขอพรต่อพระหริหระ

ช่วงที่ ๒ อารตี การอารตีไฟเพื่อให้พระหริหระประทานพร การแสดงในช่วงนี้เป็นเรื่องราวที่เล่าถึงเหล่าพราหมณ์และบุคคลชั้นสูงทำพิธีกรรมบูชาและขอพรพระหริหระด้วยไฟอันเป็นความเชื่อของศาสนาพราหมณ์

ช่วงที่ ๓ พระหริหระประทานพร เป็นการแสดงถึงจินตภาพของการประทานพรของพระหริหระการแสดงในช่วงนี้เป็นเรื่องราวที่เล่าถึงเหล่าพราหมณ์และบุคคลชั้นสูง ตลอดจนพสกนิกรที่ร่วมกันเฉลิมฉลองการรับพรอันศักดิ์สิทธิ์จากพระหริหระด้วยความรื่นเริงและความปิติ

๒. ดนตรีประกอบการแสดง

การสร้างสรรค์บทเพลง จันทบูรเทวบูชา มีแนวคิดในการประพันธ์ทำนอง โดยการผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นและตีความอิทธิพลของขอม ฉะนั้นในการประพันธ์ทำนองของบทเพลงจึงสร้างสรรค์เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงรากฐานทางวัฒนธรรม ศาสนา และยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่จังหวัดจันทบุรีเคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรขอมมาก่อน และที่สำคัญทำนองที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นนี้ จะ

มุ่งเน้นที่การถ่ายทอดอารมณ์ของบทเพลงให้มีความสอดคล้องกับความแตกต่างของการแสดงทั้ง 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ ๑ ศานติ แนวดนตรีและทำนองในช่วงนี้จะสื่อถึงอารมณ์ความสงบเยือกเย็น และความเข้มข้นของพิธีกรรม โดยผสมผสานระหว่างเครื่องดนตรีที่สื่อถึงการประกอบพิธีกรรม ทางศาสนาพราหมณ์เพื่อสร้างบรรยากาศโดยเสียงฆ้อง ระฆัง กังสดาล แตร และสังข์ที่ตั้งกังวานอยู่ใน บริเวณเทวสถานเมืองเพนียด

ช่วงที่ ๒ อารตีไฟ แนวดนตรีและทำนองในช่วงนี้จะเป็นท่วงทำนองที่จะแสดงถึงการเข้าสู่ เทวสถานเพื่อเข้าไปบูชาพระหริหระ จากนั้นดนตรีจะมุ่งเน้นที่ความรุ่มร่าของจังหวะและเครื่องดนตรีเป็นหลักให้สอดคล้องกับความสว่างเจิดจ้าและความร้อนของไฟที่ใช้เป็นเครื่องบูชาพระหริหระ

ช่วงที่ ๓ พระหริหระประทานพร แนวดนตรีและทำนองในช่วงนี้จะเป็น ท่วงทำนองที่แสดงถึงความรื่นเริงของเหล่าพราหมณ์และบุคคลชั้นสูง ตลอดจนพสกนิกรของเมืองเพนียด ที่ได้รับพรจากพระหริหระซึ่งทำนองเพลงและเครื่องประกอบจังหวะจะสร้างทำนองที่สะท้อนให้เห็นถึง อารมณ์ดังกล่าว

แนวคิดในการประสมวงดนตรีที่ใช้บรรเลงบทเพลง จันทปุระเทวบูชา เป็นการผสมผสาน วงดนตรีที่ได้มาจากการศึกษาวัฒนธรรมในจังหวัดจันทบุรี ดนตรีประกอบพิธีทางศาสนาพราหมณ์ และการสันนิษฐานเครื่องดนตรีที่อยู่ในจังหวัดจันทบุรียุคก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งเครื่องดนตรีไทย ที่ใช้นั้นจะ ยึดความถี่เสียงของดนตรีไทย โดยไม่ปรับความถี่เสียงให้ตรงกับความถี่เสียงของดนตรีสากล นอกจากนั้นยังมีการนำเครื่องดนตรีสากล คือ คีย์บอร์ด เข้ามาช่วยในการส่งเสริมมิติให้กับบทเพลง ด้วย การใช้คอร์ดและเสียงเอฟเฟกต์ต่าง ๆ เพื่อให้การถ่ายทอดอารมณ์มีความสมบูรณ์ มีความยิ่งใหญ่ และ ดึงดูดความสนใจมากขึ้น เครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงบทเพลง จันทปุระเทวบูชา ประกอบด้วย

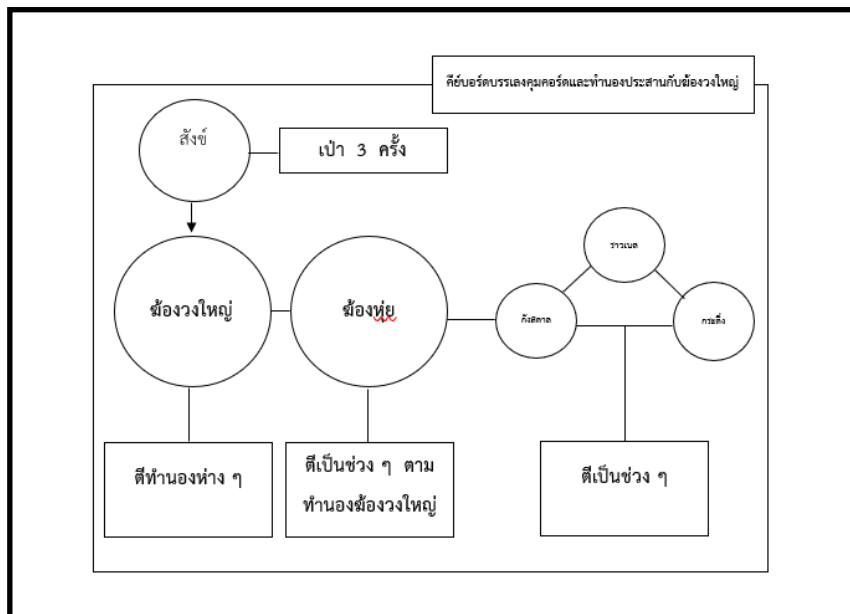
- | | |
|---------------|----------------------|
| ๑) ระนาดเอก | ๒) ระนาดทุ้ม |
| ๓) ฆ้องวงใหญ่ | ๔) ซอด้วง |
| ๕) ปี่ใน | ๖) กลองแขก (ตัวเมีย) |
| ๗) กลองทัด | ๘) กลองตุ๊ก |
| ๙) โทน | ๑๐) ฉิ่ง |
| ๑๑) กรับ | ๑๒) ฉาบเล็ก |
| ๑๓) ฆ้องหุ่ย | ๑๔) กระดัง |
| ๑๕) กังสดาล | ๑๖) สังข์ |
| ๑๗) ราวเบล | ๑๘) คีย์บอร์ด |

รายละเอียดของการสร้างสรรค์บทเพลง “จันทปุระเทวบูชา”

การสร้างสรรค์บทเพลง “จันทปุระเทวบูชา” ได้แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ที่มีความสอดคล้องกับการแสดง คือ ช่วงที่ 1 ศานติ ช่วงที่ 2 อารตีไฟ และช่วงที่ 3 พระหริหระประทานพร ดังนั้นการอธิบายรายละเอียดของการสร้างสรรค์จึงจะทำการอธิบายทีละช่วง และข้อกำหนดเบื้องต้นในการอธิบายรายละเอียดของการสร้างสรรค์ ดังนี้

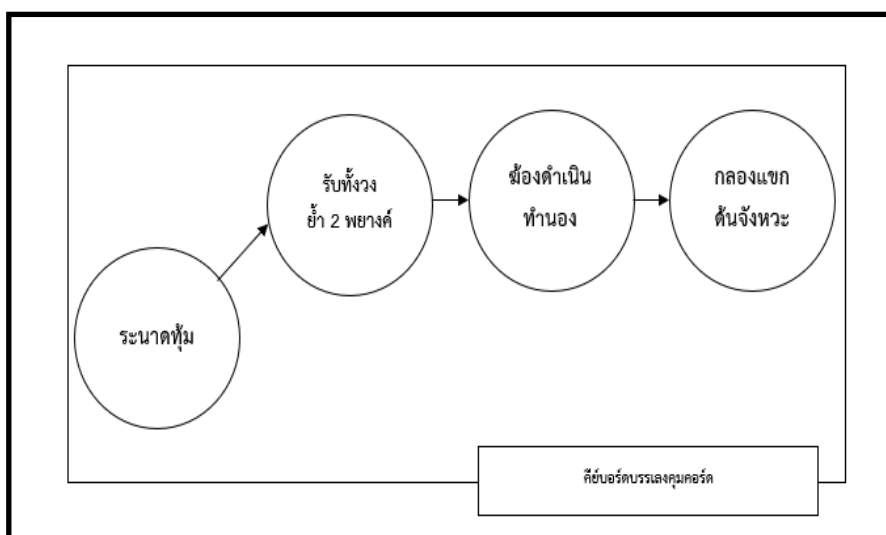
ช่วง ศานติ แนวดนตรีและทำนองในช่วงนี้จะสื่อถึงอารมณ์ความสงบเยือกเย็น และความเข้มข้นของพิธีกรรม โดยผสมผสานระหว่างเครื่องดนตรีที่สื่อถึงการประกอบพิธีกรรม ทางศาสนาพราหมณ์เพื่อสร้างบรรยากาศโดยเสียงฆ้อง ระฆัง กังสดาล แตร และสังข์ที่ตั้งกังวานอยู่ใน บริเวณ เทวสถานเมืองเพนียด ซึ่งทำนองมีลำดับ 3 ช่วงดังนี้

ช่วงที่ 1 ใช้เครื่องดนตรี ประกอบด้วย ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องหุ่ย กังสดาล ราวเบล กระดิ่ง สังข์ และคีย์บอร์ด โดยการบรรเลงมีลักษณะของการสร้างบรรยากาศความวังเวง



ภาพที่ ๒ แผนผังการบรรเลงดนตรีช่วงที่ ๑
ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

ช่วงที่ ๒ โดยให้ระนาดทุ้มบรรเลงทำนองในลักษณะทิศทางขึ้น แล้วเครื่องดนตรี ประกอบด้วย ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องหุ่ย รับพร้อมกันในลักษณะย้าเสียง ๒ พยางค์ จากนั้นฆ้องวงใหญ่ จะบรรเลงทำนอง โดยที่มีระนาดทุ้มบรรเลงสอดรับประสานเพื่อสร้างบรรยากาศ แล้วจบช่วงที่ ๒ ด้วยการตีกลองแขกที่มีการดันจังหวะให้มีความรู้สึกรุกเร้า ซึ่งในระหว่างนี้คีย์บอร์ดจะบรรเลงคุ่มคอร์ค เพื่อเปิดมิติของทำนอง



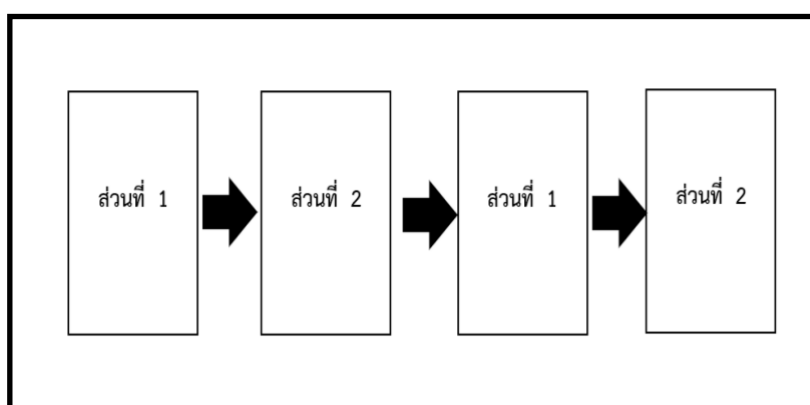
ภาพที่ ๓ แผนผังการบรรเลงดนตรีช่วงที่ ๒

ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

ช่วงที่ ๓ ส่วนที่ ๑ จะเป็นการบรรเลงทำนองด้วยฆ้องวงใหญ่ที่มีสำเนียงเขมรจำนวน ๑ เที้ยว โดยมีการบรรเลงกลองตุ้ม โทนชาตรี จิ่ง และฉาบ เพื่อสื่อให้ถึงความเป็นสำเนียงเขมรอันเป็นศิลปะของเมืองเพนียดในยุคสมัยขอมเรืองอำนาจ จากนั้นส่วนที่ ๒ เครื่องดนตรีทั้งวงประกอบด้วย ระนาดเอก ฆ้องวงใหญ่ ระนาดทุ้ม ปี่ใน ซอด้วง และกลองแขก จะบรรเลงรับทำนองหลักของบทเพลง จำนวน ๒ เที้ยว

- - - ท	- ร - ม	- ร - ม	- ร - ท	- ล - ท	- ล - ล	- ซ - ล	- ซ - ม
- - - -	- - - -	- - - ร	- - - ม				

ซึ่งในช่วงที่ ๓ มีโครงสร้าง คือ การบรรเลงส่วน ๑ ส่วนที่ ๒ ส่วนที่ ๑ และส่วนที่ ๒

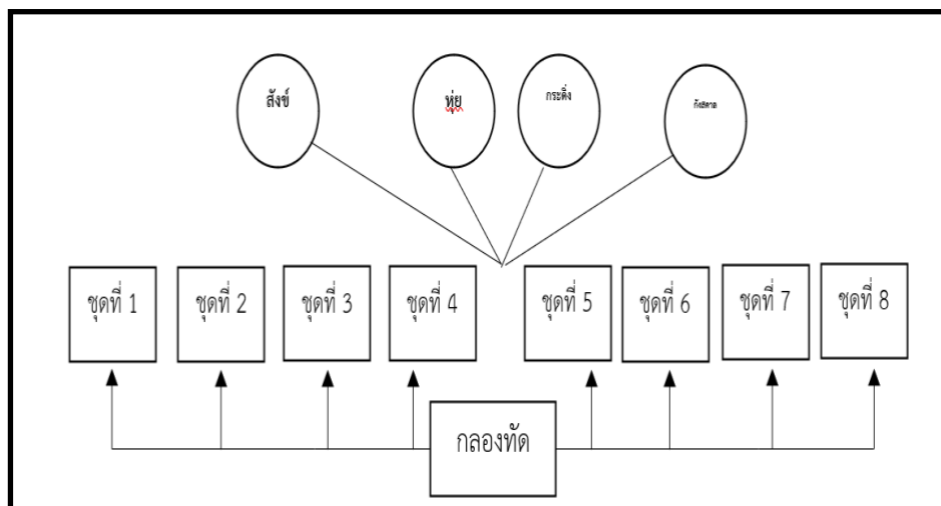


ภาพที่ ๔ แผนผังโครงสร้างการบรรเลง

ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

ช่วง อารตีย์ไฟ แนวดนตรีและทำนองในช่วงนี้จะเป็นท่วงทำนองที่จะแสดงถึงการเข้าสู่ เทวสถาน เพื่อเข้าไปบูชาพระหริหระ จากนั้นดนตรีจะมุ่งเน้นที่ความรุกร้าของจังหวะและเครื่องดนตรีเป็นหลัก ให้

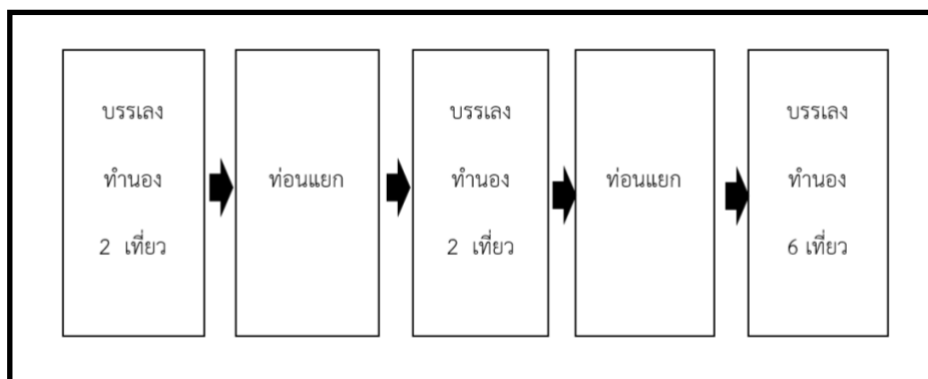
สอดคล้องกับความสว่างเจิดจ้าและความร้อนของไฟที่ใช้เป็นเครื่องบูชาพระหริหระ ในช่วงที่ ๒ นี้จะเป็นการบรรเลงด้วยเครื่องดนตรี คือ กลองทัด โดยบรรเลงในลักษณะจังหวะกลองศึกเพื่อให้เกิดความรู้สึกเร้าจำนวน ๘ ชุด นอกจากนั้นมีการใช้เครื่องดนตรีที่ช่วยสร้างบรรยากาศของพิธีกรรมทางศาสนา พราหมณ์เข้ามาช่วยสนับสนุน คือ สังข์ ขม่อมหุ่ย กระดังง์ และกังสดาล



ภาพที่ ๕ แผนผังโครงสร้างการบรรเลงช่วงที่ ๒
ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

หลังจากหมดในช่วงการตีกลองทัดแล้ว ขม่อมวง กลองตุ๊ก โทนชาตรีจะรับทำนองสั้น ๆ ให้มีสำเนียงเขมรเพื่อไปสู่ในช่วงที่ ๓

ช่วง พระหริหระประทานพร การแสดงในช่วงนี้เป็นเรื่องราวที่เล่าถึงเหล่าพราหมณ์และบุคคลชั้นสูงตลอดจนพสกนิกรที่ร่วมกันเฉลิมฉลองการรับพรอันศักดิ์สิทธิ์จากพระหริหระด้วยความรื่นเริงและความปิติ การบรรเลงดนตรีในช่วงนี้จะคล้ายในช่วงการบรรเลงทำนองในช่วงที่ ๑ ส่วนที่ ๓ แต่ลักษณะการบรรเลงจะแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ บรรเลงทำนอง ๒ เที้ยว แล้วเปลี่ยนเป็นท่อนแยก เพื่อเปลี่ยนอารมณ์โดยใช้ซอด้วงและคีย์บอร์ดดำเนินทำนองสอดรับประสานกัน บรรเลงส่วนที่ ๑ ในลักษณะนี้จำนวน ๒ เที้ยว จากนั้นในส่วนที่ ๒ จะบรรเลงทำนองอีก ๖ เที้ยว เพื่อเป็นการจบการบรรเลงประกอบการแสดงชุด “จันทปุระเทวบูชา” ซึ่งในการบรรเลงทำนองจะนำเครื่องดนตรีทั้งหมดมาบรรเลงร่วมกันเพื่อแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และความปิติสุข



ภาพที่ ๖ แผนผังโครงสร้างการบรรเลงช่วงที่ ๒

ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

๓. ผู้แสดง

การกำหนดผู้แสดง การสร้างสรรค์การแสดงชุด จันทูประเทวบูชากำหนดให้มีผู้แสดงเป็นพราหมณ์ชายจำนวน 6 คน พราหมณ์หญิงจำนวน 6 คน และผู้แสดงเป็นพระหริหระจำนวน 4 คน แทนสัญลักษณ์พระกรทั้ง 4 ของพระหริหระ

๔. เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง

การสร้างสรรค์การแสดงชุด จันทูประเทวบูชา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับภูมิหลังเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของโบราณสถานเมืองเพนียด โดยศึกษาลวดลายและลักษณะลายเส้นของทับหลัง ประกอบด้วย ทับหลังสมัยถาลาบรีวัต ทับหลังสมัยไพรกเมง ทับหลังศิลปะบาปวน เทวรูปต่าง ๆ และเทวรูปพระหริหระศิลปะขอมสมัยพนมดง ที่ขุดพบในโบราณสถานเมืองเพนียด นำมาเป็นแนวคิดในการออกแบบเครื่องแต่งกาย ประกอบด้วย

๔.๑ การแต่งกายผู้แสดงพระหริหระ



ภาพที่ ๗ เครื่องแต่งกายผู้แสดงพระหริหระ

ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

๔.๒ การแต่งกายผู้แสดงพราหมณ์ชาย



ภาพที่ ๘ เครื่องแต่งกายผู้แสดงพราหมณ์ชาย
ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

๔.๓ การแต่งกายผู้แสดงพราหมณ์หญิง



ภาพที่ ๙ เครื่องแต่งกายผู้แสดงพราหมณ์หญิง
ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

๔.๔ อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดง

- 1) ตริศูล เป็นอาวุธของพระหริหระแทนสัญลักษณ์ของพระศิวะ
- 2) บัณเฑาะว์ เป็นอาวุธของพระหริหระแทนสัญลักษณ์ของพระศิวะ
- 3) จักร เป็นอาวุธของพระหริหระแทนสัญลักษณ์ของพระนารายณ์
- 4) สังข์ เป็นอาวุธของพระหริหระแทนสัญลักษณ์ของพระนารายณ์
- 5) ตะเกียงอาร์ตี เป็นอุปกรณ์ประกอบการอาร์ตีไฟใช้สำหรับบูชาเทวรูป

6) ดอกบัว เป็นอุปกรณ์การแสดงที่แสดงสัญลักษณ์ถึงการเคารพบูชา



ภาพที่ ๑๐ ตริศูล
ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์



ภาพที่ ๑๑ บัณเฑาะว์
ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์



ภาพที่ ๑๒ จักร
ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์



ภาพที่ ๑๓ สังข์
ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์



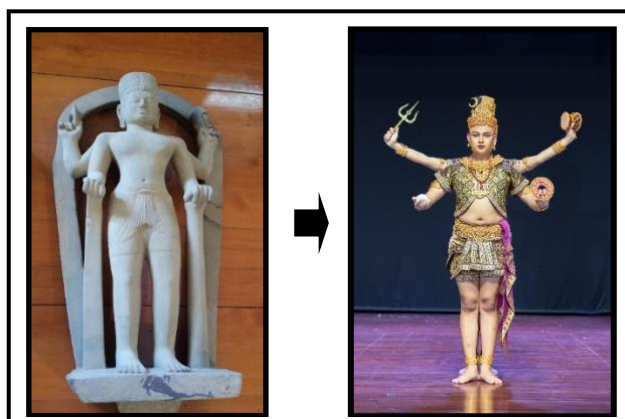
ภาพที่ ๑๔ ดอกบัว
ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์



ภาพที่ ๑๕ ตะเกียงอารดี
ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

๕. กระบวนทำรำและการแปรแถว

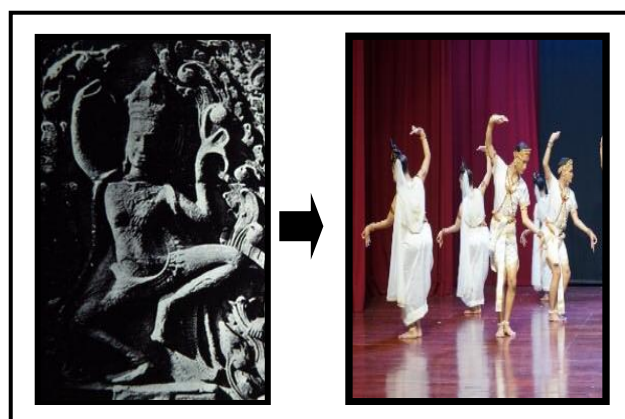
คณะผู้สร้างสรรค์ ได้สร้างสรรค์กระบวนทำรำ โดยจากภาพจำหลักศิลปะขอม สมัยทวารวดีร่วมสมัย สมโบว์ไพรกุก ศิลปะไพรกเมงและพนมดง มาผสมผสานกันทำให้เกิดกระบวนทำรำใหม่ขึ้น โดยนำมา ผสมผสานกับทำรำทางด้านนาฏศิลป์ไทยตามแนวทางศิลปะขอม โดยมีรูปแบบการใช้มือ และการใช้เท้า ที่เป็นอัตลักษณ์ตามยุคสมัย ตัวอย่างเช่น



ภาพที่ ๑๖ การเปรียบเทียบท่ารำ ผู้แสดงพระหริหระกับเทวรูปพระหริหระ ศิลปะพนมดา
ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์



ภาพที่ ๑๗ การเปรียบเทียบท่ารำ นักแสดงกับภาพจำหลักศิลปะไพร่เกมมิง
ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

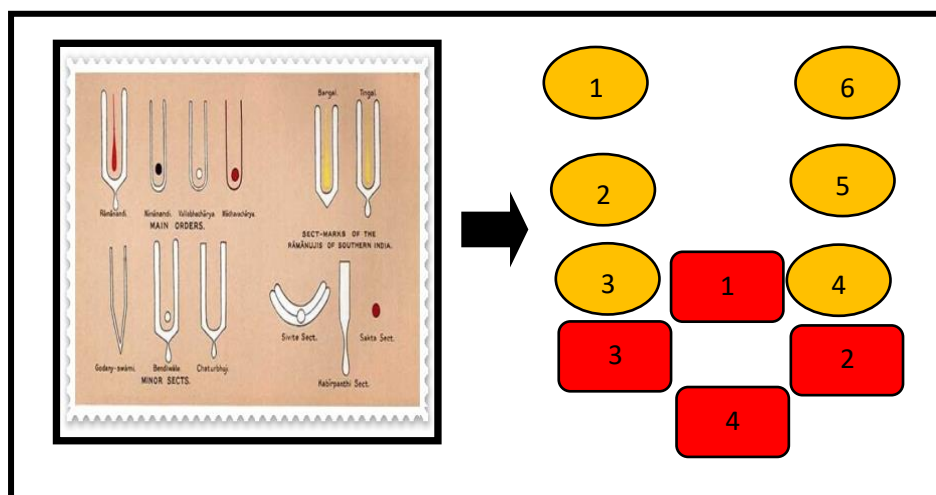


ภาพที่ ๑๘ การเปรียบเทียบท่ารำ นักแสดงกับภาพจำหลักศิลปะสมโบว์ไพร่กูก

ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

รูปแบบการแปรแถว คณะผู้สร้างสรรค์ ได้แรงบันดาลใจในออกแบบรูปแบบของการแปรแถวมาจาก ๒ แนวคิดดังนี้

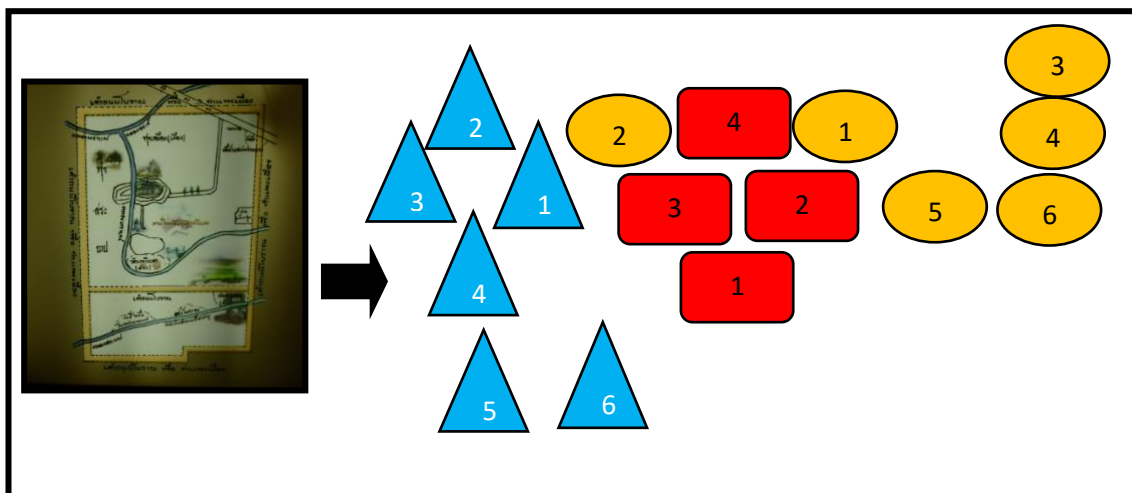
๑) รูปแบบการแปรแถวจากลายเส้นบิณฑิ (ลายเส้นหน้าผาก) ชาวอินเดียส่วนมากที่นับถือศาสนาฮินดู เชื่อว่า บิณฑิเป็นสัญลักษณ์อันเป็นมงคล มากกว่าคิดถึงเรื่องความสวยงาม บิณฑิจะเป็นลายเส้นที่อยู่ระหว่างคิ้วหรือบริเวณหน้าผากเพราะเชื่อกันว่าบริเวณนั้นเป็นจุดที่มีพลังมากที่สุดในร่างกายมนุษย์ เป็นจุดศูนย์รวมของจักรวาลทั้งหลายนในร่างกาย เป็นจุดศูนย์รวมสมาธิ บางความเชื่อ จะกล่าวว่า เป็นสัญลักษณ์แห่งเทพเทวา ที่คอยปกป้องคุ้มครอง แนวคิดนี้คณะผู้สร้างสรรค์ได้นำมาใช้ในการแปรแถวเพื่อแสดงถึงสัญลักษณ์ในการบูชาพระศิวะและพระนารายณ์ (<https://mrvop.wordpress.com> (สืบค้นเมื่อ 9 มิถุนายน 2564) ตัวอย่างเช่น



ภาพที่ ๑๙ รูปแบบการแปรแถวที่ได้แนวคิดจากลายเส้นบิณฑิ (ลายเส้นหน้าผาก)

ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

๒) รูปแบบการแปรแถวจากแผนผังพื้นที่ปราสาทเมืองเพนียด ซึ่งใช้บอกภูมิศาสตร์ สถานที่ตั้งของ เทวสถานเมืองเพนียด แนวคิดนี้คณะผู้สร้างสรรค์ได้นำมาใช้ในการแปรแถวเพื่อแสดงถึงลักษณะสถานที่ตั้งของเทวสถานเมืองเพนียด ตัวอย่างเช่น



ภาพที่ ๒๐ รูปแบบการแปลแผนที่ได้แนวคิดจากแผนผังพื้นที่ปราสาทเมืองเพนียด
ที่มา : คณะผู้สร้างสรรค์

บทสรุป

จากการศึกษาและสร้างสรรค์การแสดงชุด จันทปุระปุชา มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์รูปแบบการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ไทยแนวสร้างสรรค์ชุด จันทปุระปุชา โดยผ่านกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองจันทปุระหรือเมืองเพนียด ซึ่งดำเนินการศึกษาจากเอกสาร ตำรา จารึก ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงกระบวนการ การสัมภาษณ์ และการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสรุปผลดังนี้

จากการศึกษาพบว่า เมืองเพนียด หรือ เมืองควนคราบรี เป็นเมืองเก่าของจังหวัดจันทบุรี ต่อมาภายหลังเรียกกันในนาม “เมืองจันทปุระ” ก่อนที่จะมาเป็นเมืองจันทบุรีในปัจจุบัน มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๘-๑๘ ในอาณาจักรเจนละ ซึ่งเมืองเพนียดนี้มีพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเลจึงอยู่ในเขตของเจนละน้ำ ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาสระบาป พบแนวถนนโบราณ โบราณวัตถุ ศิลาจารึก และทับหลังสมัย ถาลาบรีวัดร่วมสมัยกับสมโบว์ไพรกุก ไพรกเมง และพนมดา จากการศึกษาเชิงหลักฐานประวัติศาสตร์ พบว่า เมืองเพนียดนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทั้งไศวนิกายและไวษณพนิกาย ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากการนับถือศาสนาและวัฒนธรรมการบูชาเทพเจ้ามาจากอาณาจักรเจนละ ซึ่งปรากฏหลักฐานอาทิ ศิวลึงค์ ฐานโยนี และรูปเคารพพระหริหระ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายกับลัทธิไวษณพนิกาย โดยในเครื่องชกขาขององค์เทพจะเป็นพระศิวะ และในเครื่องซ้ายเป็นพระวิษณุ จากการศึกษาจารึกเมืองเพนียด พบว่ามีการกล่าวถึงพิธีพิธีกรรมการบูชาเทพเจ้า ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนของพิธีกรรมจำนวน ๓ ขั้นตอน คือ

- ๑) การชำระล้างร่างกายให้มีความบริสุทธิ์ก่อนเข้าสู่พิธีกรรม
- ๒) การสวดท่องมนต์เพื่อบูชาและขอพรต่อเทพเจ้า
- ๓) การอารตีไฟเพื่อให้เทพเจ้าประทานพร

คณะผู้สร้างสรรค์จึงนำจากหลักฐานทางโบราณคดี เมืองเพนียดและพิธีพิธีกรรมการบูชาเทพเจ้า (พระหริหระ) นำมาเป็นแนวคิดและแรงบันดาลใจการสร้างสรรค์ผลงาน โดยได้ศึกษาข้อมูลเอกสาร ตำรา ตลอดจนสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในด้านประวัติศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย และผู้เชี่ยวชาญด้าน ดุริยางค์ไทย รวมถึงการนำหลักการ แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ นำมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์การแสดง

การแสดงสร้างสรรค์ชุด จันทปุระเทพบูชา หมายถึง การบูชาพระหริหระด้วยพิธีพิธีกรรมของเมืองเพนียด โดยนำแนวคิดจากการแสดงที่ถ่ายทอดพิธีพิธีกรรม ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่ง สันนิษฐานว่าใช้สำหรับการบูชาเทพรูปพระหริหระ ในเมืองเพนียด ที่มีความเจริญรุ่งเรืองในสมัยนั้น มา นำเสนอการแสดง โดยคณะผู้สร้างสรรค์แบ่งการแสดงออกเป็น 3 ช่วงดังนี้

ช่วงที่ ๑ ศานติ การชำระล้างร่างกายให้มีความบริสุทธิ์ก่อนเข้าสู่พิธีกรรมการทอมนต์เพื่อบูชาและขอพรต่อพระหริหระ

ช่วงที่ ๒ อารตี การอารตีไฟเพื่อให้พระหริหระประทานพร

ช่วงที่ ๓ พระหริหระประทานพร เป็นจินตภาพของการประทานพรของพระหริหระ

ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดในการประพันธ์เพลง โดยการผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นและ ติความอิทธิพลของขอม ฉะนั้นในการประพันธ์ทำนองของบทเพลงจึงสร้างสรรค์เพื่อสะท้อนให้เห็นถึง รากฐานทางวัฒนธรรม ศาสนา และยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่จังหวัดจันทบุรีเคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของ อาณาจักรขอมมาก่อน และที่สำคัญทำนองที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นนี้ จะมุ่งเน้นที่การถ่ายทอดอารมณ์ของบท เพลงให้มีความสอดคล้องกับความแตกต่างของการแสดงทั้ง 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ ๑ ศานติแนวดนตรีและทำนองในช่วงนี้จะสื่อถึงอารมณ์ความสงบเยือกเย็นและความเข้มข้นของพิธีกรรม

ช่วงที่ ๒ อารตีไฟแนวดนตรีและทำนองในช่วงนี้จะเน้นทำนองที่จะแสดงถึงการเข้าสู่เทวสถาน เพื่อเข้าไปบูชาพระหริหระ จากนั้นดนตรีจะมุ่งเน้นที่ความรุ่มรวยของจังหวะและเครื่องดนตรีเป็นหลักให้ สอดคล้องกับความสว่างเจิดจ้าและความร้อนของไฟที่ใช้เป็นเครื่องบูชาพระหริหระ

ช่วงที่ ๓ พระหริหระประทานพรแนวดนตรีและทำนองในช่วงนี้จะเน้นทำนองที่แสดงถึง ความรื่นเริงของเหล่าพราหมณ์และบุคคลชั้นสูง ตลอดจนพสกนิกรของเมืองเพนียดที่ได้รับพรจากพระหริหระ

คณะผู้สร้างสรรค์ผลงาน ได้จัดสร้างเครื่องแต่งกาย (ผู้แสดงเป็นพระหริหระ ผู้แสดงเป็น พราหมณ์หญิงและพราหมณ์ชาย) และอุปกรณ์ประกอบการแสดง (อาวุธของพระหริหระและเครื่อง ประกอบพิธีกรรมดอกบัวและตะเกียงอารตี) รวมถึงกระบวนการทำรำจากภาพจำหลักศิลปะขอม สมัยทวารวดี ต่อสมโบว์ไพรกุก ศิลปะไพรกเมง และพนมดา มาผสมผสานกับกระบวนการทำรำทางนาฏศิลป์ไทย และการใช้รูปแบบในการแปรแถวเพื่อสื่อความหมายและสร้างอัตลักษณ์เฉพาะให้กับการแสดงชุดจันทปุระ เทพบูชา เพื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์โบราณสถาน เมืองเพนียด ของ จังหวัดจันทบุรี ให้เป็นที่ประจักษ์ต่อไป

รายการอ้างอิง

เชษฐ์ ดิงสัญชลี. (๒๕๖๒, ๒๒ ตุลาคม). อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. สัมภาษณ์.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (๒๕๓๙) .ศิลปะขอม. กรุงเทพฯ : องค์การการค้าคุรุสภา.

ศิลปากร, กรม, กองโบราณคดี กรม. (๒๕๓๘). ทำเนียบโบราณสถานขอมในประเทศไทย เล่ม ๓.

กรุงเทพฯ :

อาร์ตโปรเกรส